

¹Алфа БК Универзитет

Манастир Тумане је леп пример српско-моравске сакралне архитектуре. Са испосницом Јосима Синајита, бигренарном акумулацијом, близином Туманске реке и околном шумом која опасује манастир, ствара се специфична амбијентална целина. Циљ рада је да се утврде туристички потенцијали манастира Тумане, његови садржаји, материјално и нематеријално наслеђе и аутентична архитектура за развој специфичних видова туризма као што је верски туризам, затим културни туризам или туризам културних рута. Туристичка валоризација културног добра урађена је по моделу Хилари ду Крос. На основу индикатора тржишне привлачности и културног значаја/робустности откривене су главне предности и недостаци манастира за одрживи развој туризма. Културно добро има изузетно велики потенцијал за формирање атрактивнијег туристичког производа који је тренутно на регионалном нивоу.

Манастир Тумане, туристичка валоризација, верски туризам.

Многи путописци, пролазећи крајем 19. и почетком 20. века кроз Југоисточну Европу, истицали су своја путовања као пут кроз векове и окамењену прошлост. У пределима и природном наслеђу које су откривали, наилазили су на различите народе, као и богато нематеријално наслеђе које је нераскидиво везано за њих. На основу тога су процењивали природну равнотежу и економски и друштвени просперитет земаља у којима су били. Данас можемо слободно рећи да су први хроничари одрживог развоја управо били путописци. Међутим, много година пре њих снажне политичке, економске, социјалне и културне импликације на природну средину приметили су верници на путевима ходочашћа. Из потребе верника за задовољавањем духовних потреба настао је француски термин за обилазак и путовање – *тоур*. Из овог термина касније је настао назив – *тоурист* који се везује за особу која путује и обилази пределе из задовољства (Вујаклија, 1975). Тако је ходочашће дефинисано као најстарији облик туристичких путовања. Циљ овог рада је туристичка валоризација манастира Тумане, на основу које ће се утврдити његове вредности. Те вредности треба заштитити, очувати и на најправилнији начин презентовати у оквиру верског, културног и других видова туризма.

е-пошта:
dobriladjerdap@gmail.com

Често се дешава да недовољно стечене способности локалне самоуправе у систематској небризи и неправилној туристичкој промоцији културног наслеђа, доведу до тога да просторни ресурси изгубе своју вредност која се у неким случајевима никада не може повратити. У вези са тим потребан је интегративни, одрживи концепт заштите наслеђа који обухвата његове материјалне, нематеријалне и природне садржаје.

*Туристичка валоризација манастира Тумане
према моделу Хилари ду Крос*

Манастир Тумане налази се у браничевској епархији, на 9 километара удаљености од Голупца. О његовом постанку мало има поузданих писаних извора. Данашња црква је 1924. године, подигнута на темељима старог манастирског комплекса, посвећена светом архангелу Гаврилу. Налази се у живописном пределу, окружена шумом, испред које тече бистра Туманска река. Пошто немамо прецизне податке како је архитектура првобитне манастирске цркве изгледала, можемо да анализирамо реконструисану цркву у српско-моравском стилу са осмостраним кубетом и четвоространим звоником над припратом, са богато украшеним фасадама и још богатије декорисаним западним прочељем (Слика 1). У основи цркве је сажет уписани крст, што се јасно одражава и на њену унутрашњу поделу. Јасно се издвајају:

припрата, наос и олтар, са знатно израженим полу-кружним конхама и то главном олтарском апсидом, и бочним певничким апсидама. Олтар је од осталог дела храма одвојен дрвеном преградом иконостаса са свега пет икона. Олтарска апсида је дубока и полу-кружна, са прозором и окулом при врху. Иконостас је дрвен, са дуборезом, леп и декоративан. Наос је стубовима подељен у два дела. Подкуполини простор је већи и у њему су певничке апсиде. Главни улаз у цркву је са запада, а постоје и споредни, помоћни улази. Манастир је живописан у периоду од 1988. до 1991. године под руководством Марковић Гаврила. Као целина манастирска црква делује веома складно. Насупрот унутрашњости, спољашњост је веома декоративна. Зидови су споља изломљени са два трострука прстена од хоризонтално постављених опека, а затим се издвајају двоструки кровни венци, аркаде, пиластри, декорисани прозори, шарана поља изнад прозора, камене розете итд. Врата и прозори на читавој фасади украшени су троструким преплетом у камену, плитком пластиком, као украсом најлепше чипке. Конак је саграђен 1935. године, јер је 1934. године у манастир дошло српско-руско братство из Миљкова манастира. Највећа вредност капеле у склопу конака је икона Курске Богородице, коју су руски монаси овде са собом донели. Осим што има конака, манастир располаже и довољним бројем економских зграда (Српско благо, 2012).

Слика 1. Манастир Тумане (фото: Д. Лукић)

„Туристичка валоризација подразумева квантитативну и квалитативну оцену вредности туристичких мотива и представља најзначајнију фазу планирања просторног развоја туризма. Њоме утврђујемо употребну и прометну вредност туристичких мотива” (Јовичић, 1997; стр. 49). За потребе овог рада коришћена је литература која се заснива на моделу Хилари ду Крос (Ромелић и др., 2006; Марковић & Петровић, 2012; Терзић, 2014; Берић и др., 2011; Станојловић и др., 2010). Према моделу Хилари ду Крос, у оквиру туристичке валоризације дестинације постоје културно-туристички субиндикатори и степени њихове градације посебно за туристички сектор и посебно за сектор менаџмента културних добара. У туристичком сектору се валоризују тржишна

привлачност културног добра и фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа, а у сектору менаџмента културних добара, културни значај и робустност (Берић и др., 2011). Затим се оцене сабирају и дају збирну оцену за сваки сектор, након чега се поставља матрица тржишне привлачности и робустности са 9 ћелија које су означене $M(i,j)$ ($i,j=1,2,3$) (Табела 1) (Ромелић и др., 2006). На основу укупне оцене културног добра, одређује се којој ћелији у матрици припада. Тржишна привлачност културног добра је: слаба привлачност 0–20, средња привлачност 21–40, висока привлачност 41–60. Сектор менаџмента културних добара је: осетљивост/мала културна вредност 0–20, осредња вредност 21–40, висока вредност 41–60 (Берић и др., 2011).

Табела 1. Матрица тржишне привлачности и робустности према моделу Хилари ду Крос (Ромелић и др., 2006)

Робустност	41–60	$M(1,1)$	$M(1,2)$	$M(1,3)$
	21–40	$M(2,1)$	$M(2,2)$	$M(2,3)$
	0–20	$M(3,1)$	$M(3,2)$	$M(3,3)$
		0–20	21–40	41–60
Тржишна привлачност				

Да би се избегла субјективност приликом туристичке валоризације манастира Тумане, оцењивање су извршила два стручњака специјализована за туристичка истраживања, три историчара уметности и један историчар. Интервјуисање са оцењивањем вршено је у току априла месеца 2017. године. Испитаници су упознати са манастиром Тумане и посетили су га бар једном у последњих пет година. На основу оцена испитаника субиндикатора туристичке валоризације, добијене су средње оцене сваког појединачног субиндикатора, а њиховим даљим сабирањем реална оцена атрактивности манастира Тумане.

Резултати

Оцене субиндикатора **тржишне привлачности** манастира Тумане према моделу Хилари ду Крос су следеће:

Амбијент (слаб 0–1, адекватан 2–3, добар 4, одличан 5). Манастир Тумане се налази на 9 км удаљености од Голупца, на путу Голубац–Кучево. Манастир је окружен шумом, а поред њега тече Туманска река. Недалеко одатле налази се објект геонаслеђа бигрена акумулација код манастира Тумане за који је покренут поступак заштите од стране државе. Оцена субиндикатора је 3,7.

Познато ван локалне средине (не 0–1, унеколико 2–3, веома добро 4–5). Манастир Тумане није добро познат ван локалне средине, те је оцена ове вредности 1,7.

Важан национални симбол (не 0–1, има изван потенцијал 2–3, да 4–5). Манастир Тумане не представља важан национални симбол. Оцена субиндикатора од 2,2 говори да манастир у том смислу има изван потенцијал.

Евокативно место (не 0, има изван потенцијал 1–3, да 4–5). Историјске чињенице, као и приче и легенде у вези са именом манастира, Милошем Обилићем, кназом Лазаром и испосником Зосимом Синајитом иду и прилог да се привуче пажња посетилаца. Оцена је 3,2.

Диференцираност од околних културних добара (сиромашно 0, адекватно 2–3, добро 4, одлично 5). Пошто манастир Тумане представља специфичан вид културне атракције заједно са испосницом Зосима Синајита у непосредној близини, јасно се диференцира од осталих културних добара на овом простору, оцена 3,5.

Привлачно за специјалне потребе (уопште не 0, има изван потенцијал 1–3, да 4–5). Манастир Тумане погодан је за развој различитих видова

туризма: културног, верског, образовног, манифестационог. Око манастира постоје повољни услови за уређење излетничких површина, те развој излетничког туризма. Због близине бигрене акумулације која је објекат геонаслеђа, постоје услови за развој и геотуризма. Ново братство манастира направило је мини зоо-врт, рибњак са пастрмком, гостопримницу, а у обновљеним конацима постоје услови за стационаран боравак. Оцена субиндикатора је 3,5.

Комплементарност са другим туристичким производима (уопште не 0, има извесан потенцијал 1–3, да 4–5). Манастир Тумне туристички је комплементаран са испосницом Зосима Синајита и бигреном акумулацијом које се налазе у непосредном окружењу манастира, али и са Голубачком тврђавом и осталим природним и културним локалитетима који се налазе у оквиру Националног парка „Ђердап”. Оцена субиндикатора је 3,3.

Туристичка активност у региону (скоро никаква 0, постоји у извесној мери 2–3, висока 4–5). Туристичка активност у региону Ђердапа је све већа, али је степен туристичке посете манастиру Тумане још увек мали с обзиром на потенцијал. Да би се вредност индикатора повећала, потребна је боља промоција на туристичким сајмовима и боља сарадња са локалном управом и туристичком организацијом. Тренутна оцена је 2.

Дестинација се асоцира са културом (уопште не 0, у извесној мери 2–3, високо 4–5). Пошто је у питању манастир, локалитет се у потпуности везује за културу, иако је оцена 2,2.

Оцене субиндикатора **фактора од значаја при дизајнирању туристичког производа** манастира Тумане према моделу Хилари ду Крос су следеће:

Приступ културном добру (није дозвољен 0, ограничен приступ 1–2, дозвољен приступ свим елементима културног добра 3–4). Приступачност је одлична с обзиром на то да се манастир Тумане налази у близини ђердапске магистрале, важног регионалног пута са којим је у вези локалним путем доброг квалитета. Оцена 2,5 говори да је дозвољен приступ свим елементима културног добра.

Добар транспорт од популационог центра до културног добра (веома је удаљено/тежак приступ 0, олакшана је доступност 1–2, одлична доступност 3). Манастир Тумане се не налази у оквиру неког насеља. Посетиоцима се сугерише да из Голупца користе локални превоз до села Малешево и Двориште, а одатле пешке да се упуте ка манастиру или да користе сопствени превоз. Оцена је 1,5.

Близина других културних атракција (веома је удаљено/отежано 0, олакшан је приступ 1–2, растојање се може лако и брзо прећи пешке 3). Манастир Тумане се налази у близини најатрактивнијих културних атракција Ђердапа. Поред њих туристи могу обићи тврђаву Рам код Великог Градишта, а у Пожаревцу: Виминацијум, Галерију Милене Павловић Барили, Народни музеј и Љубичево са чувеном ергелом коња још из времена Милоша Обреновића и манифестацијом „Љубичевске коњичке игре”. Оцена овог субиндикатора је 1,5, што значи да је приступ културном добру олакшан.

Услугне погодности (слабе 0, адекватне 1–2, добре 3–4, одличне 5). У манастиру Тумане, припадници братства могу посетиоцима да дају неопходне информације везане за манастир и околину. Постоји паркинг простор који је бесплатан, затим ту је и веома добра понуда сувенира, проспеката, брошура и другог пропагандног материјала. У манастирској гостопримници у понуди су храна припремљена на традиционалан начин и пастрмка која се гаји у манастирском рибњаку, топла и хладна пића током целе године, а оно што је специфично за овај манастир је чињеница да не постоје цене јела и пића, већ свако оставља новац по свом нахођењу. Оцена 2,2 указује на то да су услугне погодности манастира адекватне.

Оцене субиндикатора **културног значаја** манастира Тумане према моделу Хилари ду Крос су следеће:

Естетска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2). Манастир Тумане представља веома леп пример сакралне архитектуре, изграђен у моравском стилу градитељства. Иконе и фреске манастира такође имају естетску вредност. Престоне иконе су иконе Христа Спаситеља и Богородице, композиција Васкрсења налази се изнад северних двери, композиција Вазнесења Господњег изнад јужних двери, а Тајна вечера изнад царских двери. На царским дверима иконостаса представљени су и ликови Богородице и арханђела Гаврила, који су у друштву неколико херувима и серафима. У Благовестима учествују и Небо и Земља. На јужним дверима приказан је лик светог Саве, првог српског архиепископа, а на северним лик светог арханђела Михаила. Манастир је живописан у периоду од 1988. до 1991. године под руководством Марковић Гаврила. У калоти манастирске куполе својом лепотом импресивно делује фреска Христа Пантократора, свемогућег и сведржећег. У сферним троугловима (пандантифима), који служе као прелаз из квадратног тлоцрта простора који се

пресвођује ка кружној бази куполе, налазе се ликови јеванђелиста Јована, Луке, Матеја и Марка. У олтарској апсиди осликане су сцене из Христовог живота, међу којима се издваја Причешће апостола у Емансу. У полукалоти олтарске апсиде насликана је Богородица и Вазнесење Господње, а у лунети изнад олтара Васкрсење Господње. На јужном зиду приказани су Свети великомученици, међу којима се нарочито издваја Јован Крститељ у медаљону. У полукалоти певничке апсиде приказано је Срећење, а у лунети изнад Рођење Христово. На северном зиду представљене су сцене из Христовог живота и његово страдање, а смењују се следећим редом: Улазак у Јерусалим, Тајна вечера и Распеће. На западном зиду који одваја припрату од главног брода цркве, изнад лука налази се Успење Богородице и Силазак светог духа на апостоле, а на зидовима попречног брода (трансепта) насликане су Лозе Немањића и Лазаревића са ктиторским фрескама Милоша Обилића и Цара Лазара. Естетска вредност манастира је средња с обзиром на то да је оцена овог субиндикатора 1,2.

Историјска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2). О постанку манастира Тумане мало има поузданих писаних извора. Манастир је веома стар, иако данашња црква подигнута на темељима старог манастирског комплекса потиче из 1924. године. Прве поуздане податке о манастиру Туману сусрећемо тек у првој половини XVIII века и то из записа Максима Ратковића, егзарха митрополита београдског. Нешто више података о манастиру срећемо у опису Јоакима Вујића из 1826. године, који наводи да је припрата дозидана 1796. године и да овај манастир нема велики значај као ни Витовница, Нимник и Рукумија. За време Кочине крајине и у Првом српском устанку Туман игра значајну улогу, те је по њиховој пропасти од Турака био сав попаљен, разорен и опљачкан. Манастир је обновљен тек за време кнеза Милоша Обреновића, залагањем Павла Богдановића, „оберкнеза” голубачког. Најстарији штампани натпис у манастиру налази се на листи проскомидије. Негде око 1910. године манастирска црква срушена је до темеља, а била је грађена у романском стилу са звоником на западној страни. Ускоро су наступили балкански ратови и Први светски рат. Завршетак Првог светског рата затекао је манастир Тумане у рушевинама. Одмах затим приступило се његовом поновном дизању из темеља. Зидање и освећење манастирске цркве завршено је 1924. године. Освећена је од стране ондашњег епископа браничевског Митрофана. Историјска вредност манастира је средња с обзиром на то да је оцена овог субиндикатора 1,3.

Едукативна вредност (ниска 0, средња 1, висока 2). Квалитетном туристичком валоризацијом манастира Тумане, али и других културних добара у Ђердапу који су у близини, стварају се услови за привлачење све већег броја туриста не само верски мотивисаних и љубитеља историје, већ и младих људи из наше земље и из иностранства, који би на овом месту могли много тога да науче. Оцена субиндикатора је 1,3.

Друштвена вредност (ниска 0, средња 1, висока 2). Друштвени значај манастира Тумане огледа се у томе да представља простор окупљања и дружења верника у време верских празника. У време првомајских празника и викендом кад је лепо време представља и место забаве локалног становништва и туриста. Оцена субиндикатора је 1,3.

Научно-истраживачка вредност (ниска 0, средња 1, висока 2). Манастир Тумане нема велику научно-истраживачку вредност у поређењу са другим културним добрима, репрезентативним примерима рашке и моравске школе средњовековног српског сакралног градитељства. Оцена субиндикатора је 1,3.

Реткост културног добра на дестинацији или у региону (уобичајена културна добра исте врсте 0, мање уобичајена културна добра исте врсте 1, ретка културна добра исте врсте 2, уникатно културно добро исте врсте 3). Манастир Тумане није уникатни примерак у том погледу, али се јавља као једино културно добро овог типа на територији општине Голубац. Оцена субиндикатора је 1, што значи да манастир припада категорији мање уобичајеног културног добра исте врсте.

Репрезентативност за дестинацију (слаба 1, добра 2–3, одлична 4). Репрезентативност манастира Тумане је добра (оцена 1,8), мада би могла да се повећа бољом туристичком промоцијом. Културно добро за то има потенцијал јер је једини репрезент сакралне архитектуре на овим просторима.

Оцене субиндикатора **робустности** манастира Тумане према моделу Хилари ду Крос су следеће:

Осетљивост културног добра (велика 0, прилична 2–3, није осетљиво 4). Осетљивост културног добра прилично је велика, с обзиром на то да се ради о манастиру који би могао бити оштећен приликом сваке неконтролисане акције. Манастир Тумане није у могућности због релативно малог простора да прими велики број туриста, те је потребно одредити гранични капацитет носивости простора. „Носећи капацитет је број корисника које одређени простор

може да прихвати у одређеном временском периоду, без неповратне биолошке и физичке деградације, способности простора да задовољава рекреативне потребе и без значајнијег угрожавања квалитета рекреативног доживљаја” (Јовичић, 1997; стр. 66). Роберто Булон је понудио формулу за процену туристичког носећег капацитета дате територије. Она се заснива на подели простора који користе туристи путем просечног индивидуалног стандарда израженог величином простора у м² по 1 особи као кориснику простора. Када се утврди просечан стандард за сваку поједину просторну област, тада се носећи капацитет израчунава као количник површине коју туристи користе и просечног индивидуалног стандарда:

$$C = \frac{P}{S} \quad (1)$$

где су С – носећи капацитет; Р – површина; S – просечан индивидуални стандард.

Пошто ниједна површина за коју се одређује носећи капацитет није хомогена, напротив, врло је хетерогена, укупан носећи капацитет датог простора може бити само збир појединачних носећих капацитета различитих природних целина које га чине (Јовичић, 1997; Лукић, 20156). Осетљивост културног добра је прилична јер је оцена овог субиндикатора 2,8.

Стање репарације (слабо 0, донекле извршено 1, добро 2–3, одлично 4). Генерално гледано стање репарације манастира Тумане је добро (оцена 1,8). Фреске су новијег датума с обзиром на то да су рађене у периоду од 1988. до 1991. године. Конаци су обновљени, а простор око манастира сређен.

Постојање плана управљања културним добром (нема плана 0, у припреми је 1–4, постоји 5). План управљања културним добром одређен је Генералним планом општине Голубац и Просторним планом Републике Србије. Као координатори спровођења ових планова управљања јављају се општинске локалне власти. Оцена је 0,2.

Регуларни мониторинг и одржавање (слабо 0, донекле је 1–2, добро 3–4, одлично 5). Овај субиндикатор ће у будућности бити на високом нивоу код манастира Тумане, с обзиром на то да је ново манастирско братство својски посвећено овом послу. Тренутна оцена је 2,3.

Потенцијал за текуће инвестиције и консултацију кључних стејкхолдера (слаб 0, адекватан

1–2, добар 3–4, одличан 5). Манастир Тумане није препознат од стране инвеститора, а нарочито локалних општинских власти, иако има потенцијал чија је вредност оцењена са оценом 3.

Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5). У манастиру Тумане средња је могућност негативног утицаја посетилаца на културно добро. Услед постојања стаза за кретање посетилаца ови негативни утицаји су смањени. Оцена је 3,3 што указује на средњу вредност овог субиндикатора.

Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на стил живота и културне традиције локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5). С обзиром на то да је манастир Тумане ван неког насељеног места, могућност негативног утицаја посетилаца на локалну заједницу је мала. Оцена је 3,8 што указује на средњу вредност овог субиндикатора.

Могућност да модификација као део развоја производа има негативан утицај на физичко стање културног добра (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5). Могућност да се модификација негативно одрази на манастир Тумане је релативно мала. Оцена је 3,8 што указује на средњу вредност овог субиндикатора.

Могућност да модификација као део развоја производа има негативан утицај на стил живота и културне традиције локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2–4, мала могућност 5). Ова могућност је незнатна, јер се манастир Тумане не налази у насељеном месту. Оцена је 3,7 што указује на средњу вредност овог субиндикатора.

„Културна добра са осредњом вредношћу индикатора културне значајности/робустности и осредњом тржишном привлачношћу, ћелија М (2,2) треба да буду на квалитетан начин промовисане, али и предмет пажње конзерватора и менаџера културних добара у циљу одређивања оптималног броја посетилаца са становишта одрживог развоја туризма” (Ромелић и др., 2006; стр. 259). Према матрици тржишне привлачности и робустности према моделу Хилари ду Крос, Голубачка манастир Тумане налази се у категорији **М (2,2)**, што значи да ово културно добро представља атракцију регионалног карактера и да има изузетно велики потенцијал за формирање атрактивнијег туристичког производа.

ЗАКЉУЧАК

Укупна оцена туристичког сектора за манастир Тумане износи 33. Ова оцена је збир оцено тржишне привлачности културних добара која износи 25,3 и оцено фактора од значаја при дизајнирању туристичког производа која износи 7,7. Укупна оцена сектора менаџмента културних добара износи 32,6 и представља збир оцено културног значаја 7,9 и робустности 24,7. С обзиром на то да је оцена тржишне привлачности у интервалу од 21 до 40, манастир Тумане има средњу привлачност. Оцена робустности у интервалу од 21 до 40 указује на осредњу културну вредност/осетљивост манастира Тумане. Када ове резултате поставимо у матрицу тржишне привлачности и робустности према моделу Хилари ду Крос, добијамо да се Манастир Тумане налази у категорији М (2,2), што значи да представља туристичку атракцију регионалног значаја. Највећи утицај на туристичку валоризацију манастира Тумане има тржишна привлачност културног добра, а најмањи утицај дизајнирање туристичког производа. Манастир Тумане највише оцено има у погледу амбијента, особина које га јасно диференцирају од осталих културних добара, привлачан је за специјалне потребе и комплементаран са другим туристичким производима. Разлог томе је што ово културно добро заједно са испосницом Зосима Синајита, бигреном акумулацијом, Туманском реком и околном шумом представља леп пример сакралне архитектуре која је уклопљена у амбијенталну целину. Као такав, манастир Тумане је погодан за развој не само верског туризма, већ и осталих видова туризма као што су: геотуризам, манифестациони туризам, излетнички туризам итд. С обзиром на то да се манастир Тумане налази изван насељеног места има мале могућности за негативан утицај великог броја посетилаца на стил живота и културне традиције локалне заједнице, као и да модификација као део развоја производа има негативан утицај на физичко стање културног добра и на стил живота и културне традиције локалне заједнице. Локалитет има ниску просечну вредност туристичке активности у региону, транспорта од популационог центра до културног добра, реткости културног добра на дестинацији или у региону и постојања плана управљања културним добром. Увођењем аутобуског превоза од Голупца до манастира Тумане, повећањем туристичке активности у Ђердапу, бољом туристичком презентацијом, што подразумева адекватнију и диференцирану употребу промотивних инструмената, свакако би утицало на побољшање

имица дестинације, повећање запослености становништва и остваривање позитивних економских ефеката од верског и других видова туризма.

ЛИТЕРАТУРА

- Берић, Д, Милојевић, М, Томић, Н, Марковић, М. (2011). *Туристичка валоризација културног наслеђа у Бачу*. Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду 59, 189-204.
- Вујаклија, М. (1975). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Јовичић, Д. (1997). *Развој туризма и заштита природе у националним парковима*. Београд: Библиотека „Екологија“ књ.3.
- Лукић, Д. (2015). *Геонаслеђе српског Подунавља у функцији одрживог развоја туризма*, докторска дисертација. Београд: Географски факултет.
- Марковић, Ј, Петровић, М. (2012). *Туристичка валоризација археолошког налазишта „Виминацијум“ према моделу Хилари ду Крос*. Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство 41, 248-262.
- Ромелић, Ј, Пивац, Т, Кошић, К. (2006). Туристичка валоризација старог градског језгра Новог Сада по моделу Х. ду Крос. *Гласник СГД свеска* 86 (2), 251-260.
- Станојловић, А, Ђурчић, Н, Павловић, Н. (2010). Туристичка валоризација локалитета „Лазарев град“ у Крушевцу. Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“. САНУ 60 (2), 77-92.
- Терзић, А. (2014). *Перспективе развоја културне руте „Тврђаве на Дунаву“ у функцији обогаћивања туристичке понуде Србије*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Српско благо. (2012). Манастир Тумане. Преузето 15. маја 2017. са <http://srpskoblago.rs/manastir-tumane/>.

POTENTIALS OF MONASTERY TUMANE FOR TOURISM DEVELOPMENT

Abstract:

Tumane monastery is a fine example of the Serbian Moravian religious style of architecture. The hermitage of Saint Zosima the Sinaite, the tufaceous accumulation, the proximity of Tumanska river and the monastery surrounded by forest all create a specific ambience. The aim of this paper is to identify tourism potentials of Tuman monastery, its features, material and immaterial heritage and authentic architecture, for the development of specific types of tourism such as religious tourism, cultural tourism or cultural routes. The tourist valorization of cultural goods was done according to the Hilary du Cross model. Based on the indicators of the market attractiveness and cultural importance/robustness, the paper indicates the main advantages and disadvantages of the monastery for sustainable tourism development. The cultural good has very high potential for creating a more attractive tourist product, which is currently at the regional level.

Keywords:

Tumane monastery, tourist valorization, religious tourism.